

РЕПУБЛИЧКИ ЗАВОД ЗА СОЦИЈАЛНУ ЗАШТИТУ

**ИЗВЕШТАЈ О РАДУ УСТАНОВА ЗА СМЕШТАЈ
ОДРАСЛИХ И СТАРИЈИХ КОРИСНИКА У 2014. ГОДИНИ**

Београд, јул 2015. године

САДРЖАЈ

	Увод	3
I	УСТАНОВЕ ЗА СМЕШТАЈ У СИСТЕМУ СОЦИЈАЛНЕ ЗАШТИТЕ	3
	Нормативна основа функционисања	3
	Општи подаци о установама за смештај	4
	Организација рада	7
	Запослени радници	7
	Усавршавање и обука запослених	8
II	КОРИСНИЦИ УСТАНОВА ЗА СМЕШТАЈ	9
	Демографске и социјалне одлике корисника	9
	Специфичне карактеристике корисника	11
III	ПРУЖАЊЕ УСЛУГА СМЕШТАЈА	14
	Физичка доступност и услови становања	15
	Стручни послови социјалне заштите	16
	Старатељска заштита	17
	Процедуре рада у установи	18
	Заштита од насиља	18
	Сарадња са другим актерима	19
IV	ПРУЖАЊЕ ДРУГИХ СОЦИЈАЛНИХ УСЛУГА	20
V	ЗАКЉУЧЦИ И ПРЕПОРУКЕ	22

Увод

Извештај установа за смештај одраслих и старијих корисника је анализа целокупног рада ових установа у току 2014. године, односно анализа пружања услуга домског смештаја и других услуга социјалне заштите у јавном сектору одраслим и старијим корисницима.

Извештај је сачињен на основу анализе појединачних годишњих извештаја о раду установа за смештај одраслих и старијих корисника у току 2014. године. Појединачни извештаји установа за смештај корисника социјалне заштите се састоје из два дела – наративног извештаја и квантитативних података. Обрасце, односно формате за прикупљање квантитативних података припрема Републички завод за социјалну заштиту. Након прикупљања, приступа се обради и изради анализа прикупљених података.

У овом извештају анализирано је 40 установа за смештај одраслих и старијих чији је оснивач Република Србија, односно приказани су капацитети установа за пружање услуга домског смештаја и других услуга социјалне заштите, као и корисници установа.

I

УСТАНОВЕ ЗА СМЕШТАЈ ОДРАСЛИХ И СТАРИЈИХ У СИСТЕМУ СОЦИЈАЛНЕ ЗАШТИТЕ У СРБИЈИ

Нормативна основа функционисања

Нормативни акти који у највећој мери уређују услуге смештаја одраслих и старијих у систему социјалне заштите у Републици Србији су Закон о социјалној заштити¹, Уредба о мрежи установа социјалне заштите² и Правилник о ближим условима и стандардима за пружање услуга социјалне заштите³. Правилник о ближим условима и стандардима за пружање услуга социјалне заштите прописује минимум стандарда услуге домског смештаја, и минимум стандарда за друге услуге које се по Закону могу пружати у установама за смештај старијих и одраслих особа.

Право на социјалну заштиту има сваки појединац и породица којима је неопходна друштвена помоћ и подршка ради савладавања социјалних и животних тешкоћа и стварања услова за задовољење основних животних потреба (члан 4. Закона). Услуге социјалне заштите су активности пружања подршке и помоћи појединцу и породици ради побољшања, односно очувања квалитета живота, отклањања или ублажавања ризика неповољних животних околности, као и стварање могућности да самостално живе у друштву (члан 5. Закона).

¹ „Службени гласник РС“, бр. 36/91, 79/91-др. закон, 33/93-др. закон, 53893-др. закон, 67/93, 67/93-др. закон, 46/94, 48/94-др. закон, 52/96, 29/01, 84/04, 101/05-др. закон и 115/05)

² Уредба је објављена у „Службеном гласнику РС“, бр.12/2013.

³ Правилник о ближим условима и стандардима за пружање услуга социјалне заштите, Службени гласник РС, бр. 42/2013 од 14.5.2013. који је ступио на снагу 22.5.2013. године

Услуге смештаја су Законом дефинисане као услуге смештаја у сродничку, хранитељску или другу породицу за одрасле и старије; домски смештај; смештај у прихватилиште и друге врсте смештаја (члан 40. Закона). Домским смештајем се кориснику обезбеђује становање и задовољење основних животних потреба, као и здравствена заштита (члан 51. Закона). Домски смештај се обезбеђује кориснику коме се не може обезбедити останак у породици, или такав останак није у његовом најбољем интересу, односно не могу обезбедити услуге у заједници, или породични смештај (члан 52. Закона). Домски смештај се обезбеђује као стандардни смештај, смештај уз интензивну или додатну подршку, ургентни смештај, повремени смештај и/или друга врста домског смештаја. Закон прописује и капацитете домског смештаја, те тако дом за смештај одраслих и старијих не може имати капацитет већи од 100 корисника (члан 54. Закона).

Уредба о мрежи установа социјалне заштите⁴, ближе дефинише основну делатност установа за смештај корисника, капацитете и групе корисника. Према Уредби, установе социјалне заштите за смештај обухваћене мрежом пружају услуге домског смештаја, као и услуге процене потреба и планирања заштите корисника. Установе за смештај обухваћене Уредбом обављају и друге врсте делатности које су у складу са основном делатношћу установе.

Ова уредба из 2013. године дефинише укупно 60 установа за смештај одраслих и старијих корисника у јавном сектору. У оквиру групе установа за одрасле и старије према организацији рада, запосленим радницима и корисницима разликују се две подгрупе: у првој су установе специјализоване за пружање услуга одраслим и старијим особама са инвалидитетом (менталним, интелектуалним, сензорним и телесним), а анализа услуга и корисника ових установа приказана је у посебном извештају Републичког завода за социјалну заштиту⁵. У другој подгрупи је укупно 40 установа за старије, које смештају и одрасле кориснике, и оне су обухваћене овим извештајем.

Општи подаци о установама

У току 2014. године укупно 40 установа је пружало услуге смештаја одраслим и старијим корисницима. Према Закону о социјалној заштити капацитет у установа за одрасле и старије не може бити већи од 100 корисника по установи (члан 54. Закона). Уредбом о мрежи установа социјалне заштите из 2013. године прописани су актуелни капацитети установа. У 2014. години од 40 установа за смештај одраслих и старијих у јавном сектору 11 установа има капацитет мањи од 100 места, док чак 29 установа има капацитете веће од прописаних (Табела 1).

Разлике у капацитетима појединачних установа су релативно велике, што је одраз потреба које конкретна средина исказује као и могућности општина и градова да потребама изађу у сусрет. У локалним заједницама потребно је развијати свест о процесу демографског старења, као и специфичним потребама које постоје у тој локалној средини.

⁴ У даљем тексту Уредба

⁵ Извештај о раду установа социјалне заштите за одрасле и старије са менталним, интелектуалним, телесним или сензорним тешкоћама за 2014. годину

Табела 1 - Установе за смештај одраслих и старијих корисника у јавном сектору, прописан капацитет и укупан број корисника у 2014. години

Ред. Бр	Назив установе, место, општина/град	Смештајни капацитет, према Уредби о мрежи установа	Укупан број корисника у 2014. према извештајима установа за смештај
1	Установа за одрасле и старије „Мол”, Ада	220	280
2	Радна јединица „Алексинач”, Алексинач	120	151
3	Установа за одрасле и старије „Апатин”, Апатин	185	222
4	Установа за одрасле и старије „Бачка Паланка”, Бачка Паланка	110	148
5	Установа за одрасле и старије „Београд”, Београд, 4 радне јединице	1.182	1398
6	Установа за одрасле и старије „Бечеј”, Бечеј	193	208
7	Установа за одрасле и старије „Блаце” (при Центру за социјални рад Блаце), Блаце	50	47
8	Установа за одрасле и старије „Брус” (при Центру за социјални рад Брус), Брус	75	84
9	Установа за одрасле и старије „Врбас”, Врбас	125	148
10	Установа за одрасле и старије „Вршац”, Вршац	108	120
11	Установа за одрасле и старије „Деспотовац” (при Центру за социјални рад Деспотовац), Деспотовац	70	76
12	Установа за одрасле и старије „Димитровград”, Димитровград	90	121
13	Установа за одрасле и старије „Зрењанин”, Зрењанин	300	393
14	Установа за одрасле и старије „Јагодина”, Јагодина	270	358
15	Установа за одрасле и старије „Кањижа”, Кањижа	95	105
16	Установа за одрасле и старије „Кикинда”, Кикинда	180	208
17	Установа за одрасле и старије „Књажевац”, Књажевац	220	96
18	Установа за одрасле и старије „Крагујевац”, Крагујевац	330	144

19	Установа за одрасле и старије „Матарушка Бања”, Матарушка Бања, Краљево	252	119
20	Установа за одрасле и старије „Крушевац”, Крушевац	220	65
21	Установа за одрасле и старије „Крупањ” (при Центру за социјални рад Крупањ), Крупањ	60	26
22	Установа за одрасле и старије „Кула”, Кула	105	34
23	Установа за одрасле и старије „Кучево” (при Центру за социјални рад Кучево), Кучево	150	55
24	Установа за одрасле и старије „Лесковац”, Лесковац	180	61
25	Установа за одрасле и старије „Младеновац”, Младеновац	310	81
26	Установа за одрасле и старије „Ниш”, Ниш	286	114
27	Установа за одрасле и старије „Нови Кнежевац”, (при Центру за социјални рад Нови Кнежевац), Нови Кнежевац	40	14
28	Установа за одрасле и старије „Нови Сад”, Нови Сад, 3 радне јединице	868	329
29	Установа за одрасле и старије „Обреновац”, Обреновац, Београд	340	95
30	Установа за одрасле и старије „Панчево”, Панчево	200	59
31	Установа за одрасле и старије „Пожега” (при Центру за социјални рад Пожега), Пожега	50	20
32	Установа за одрасле и старије „Прокупље”, Прокупље	150	28
33	Установа за одрасле и старије „Срем”, Рума	285	92
34	Установа за одрасле и старије „Смедерево”, Смедерево	180	47
35	Установа за одрасле и старије „Сомбор”, Сомбор	310	/
36	Установа за одрасле и старије „Суботица”, Суботица	530	166
37	Установа за одрасле и старије „Сурдулица”, Сурдулица	80	12
38	Установа за одрасле и старије „Забучје” (при Центру за социјални рад Ужице), Ужице	80	10
39	Установа за одрасле и старије „Шабац”, Шабац	230	142
40	Установа за одрасле и старије „Љубовија“	50	8

Организација рада

Унутрашња организација установа за смештај одраслих и старијих, иако у одређеној мери различито устројена, има и одређена заједничка обележја. Конкретне организационе јединице установа се оснивају из неколико најважнијих разлога:

- **Због просторних и архитектонских услова у којима установа функционише** – Установа може да садржи две одвојене грађевинске целине које се могу налазити у различитим деловима града, што утиче и на организацију рада установе.
- **Због више различитих основних функција установе** – Различите функције које свака установа обавља могу бити организоване као посебне унутрашње јединице (социјално-заштитна и социо-терапијска служба; здравствена служба, набавка, припрема и дистрибуција хране; техничко одржавање објеката и опреме; административно финансијска служба). Посебне су организационе јединице и активности у оквиру других социјалних услуга установе, као што су клубови, дневни боравак, помоћ у кући, достава хране и друге услуге асистенције старијима у окружењу.
- **Због различитог степена функционалних способности корисника** - У односу (физичко) здравствено стање разликујемо део за покретне, полупокретне и стационаре за непокретне, или физички зависне кориснике.
- **Због различитог степена менталних способности корисника** - У односу на ментално здравље постоје „отворена одељења“ за кориснике који су очуваног менталног здравља и „затворена одељења“ у којима је неопходно да кретање корисника буде под посебним надзором, као и одељења за кориснике са деменцијом и другим сметњама из психијатријског спектра.
- **Због величине и ефикасности у организовању активности** – Пружање услуге смештаја и других социјалних услуга се посебно организује у установама са великим капацитетом, и то најчешће у више организационо одвојених мањих целина са мањим бројем корисника.

Запослени радници

У установама за смештај одраслих и старијих корисника има укупно **4.275 запослених радника**. То је за 298 запослених мање него што је према важећим нормативима утврдило надлежно министарство. Поред стално запослених, у току 2014. године, било је ангажовано 535 радника на привременим и повременим пословима, по уговору или на замени, као и осам волонтера.

У структури запослених преовлађују пружаоци неге (1.612 радника, или 38%) и технички радници (1.408, или 33%), а потом следе здравствени радници (693, или 16%), стручни радници (236, или 6%) и руководиоци (83). Међу запосленима има знатно више жена (84%) него мушкараца. Чак две трећине радника (68%) припада старосној групи од 40 до 60 година. Изузетно је мали број радника млађих од 30 година (6%), али исто тако и оних који имају више од 60 година (1%).

Са аспекта одрживости, установе за смештај одраслих и старијих су релативно успешне. Подаци из извештаја установа показују да је у 2014. години мање од петине запослених у установама финансирано из буџета Републике, док се из цене смештаја углавном финансира неговатељски, технички и финансијско-административни кадар. Такође, видљиво је да се и локалне самоуправе све више укључују у финансирање радних места, па је тако 22,7% запослених у 2014. години финансирала локална самоуправа.

Усавршавање и обука запослених

Редовну годишњу обавезу планирања обука испунило је 22 од 40 установа за смештај одраслих и старијих, и такво стање је присутно у неколико претходних година. Установе које редовно планирају обуку запослених су: 1. Апатин, 2. Бечеј, 3. Београд, 4. Деспотовац, 5. Кикинда, 6. Књажевац, 7. Крагујевац, 8. Крушевац, 9. Лесковац, 10. Матарушка Бања, 11. Мол, 12. Ниш, 13. Нови Сад, 14. Обренова, 15. Пожега, 16. Прокупље, 17. Рума, 18. Смедерево, 19. Сомбор, 20. Суботица, 21. Вршац и 22. Зрењанин.

Највеће интересовање је за развој компетенција за рад са старијима. Међу најтраженијим обукама је „Примена скале за процену функционалне способности корисника и одређивање потребног степена подршке“, што је очекивано, с обзиром да је одређивање потребног степена подршке кориснику обавезан део стручног рада прописан Правилником о ближим условима и стандардима за пружање услуга социјалне заштите. Затим, изражене су потребе за следећим обукама: „Ефикасна комуникација са старима“, „Превенција насиља над старијим особама“, „Активирање корисника институционалне заштите“, „Примена групног рада са корисницима институционалне заштите“, „Превенција синдрома сагоревања“. Запослени такође имају наглашену потребу за обукама из области рада са дементним особама, конкретније са особама које имају Алцхајмерову болест, као и са особама које су на смештају због различитих психијатријских обољења.

На заинтересованост за процес трансформације и „отварање“ професионалаца ка новим услугама у заједници за старије указују и потребе за следећим обукама: „Смернице за успостављање и управљање услугама социјалне заштите“, „Обука за рад у дневном центру за старе“ и „Интегрални програм помоћи у кући са елементима базичне неге“, као и за обуке из области мониторинга и евалуације услуга. Један број установа заинтересован је и за обуке у области писања и руковођења пројектима, што би требало да ојача компетенције запослених у пројектном управљању и пилотирању нових услуга пројектним путем. Установе су, такође, заинтересоване за обуке за правнике, и раднике здравственог профила.

II КОРИСНИЦИ УСТАНОВА ЗА СМЕШТАЈ

Посматрано у претходне три године, број корисника на смештају у току године и број корисника на дан 31. децембра се континуирано смањује (Табела 2).

Табела 2 - Број корисника у установама за смештај одраслих и старијих особа у јавном сектору, 2012 - 2014.

Година	Број корисника смештаја у току 2014. године	Број корисника смештених на дан 31.12. 2014.	Капацитет по Уредби	Попуњеност капацитета на дан 31. децембра
2012.	11.637	8.171	8.837	92%
2013.	11.178	8.054	8.851	91%
2014.	10.845	7.942	8.879	89%

Број новопримљених корисника у току године говори о променама у флукуацији, односно у саставу корисника. У 2014. години укупан број новоевидентираних корисника је 2.832, што чини 26% од укупног броја корисника у току године. То указује да се четвртина корисника у току године променила.

Демографске и социјалне одлике корисника

Из годишњих извештаја о раду установа прикупљени су основни подаци о социо-демографским одликама корисника - старости и родној припадности, породичном, образовном и пензијском статусу. Компаративним приступом по одређеним обележјима, добили смо целовит увид у одлике циљне групе одраслих и старијих особа које користе услугу смештаја, које могу служити као полазна основа за унапређење квалитета рада установа.

У току 2014. године у установама за смештај одраслих и старијих било је укупно 10.859 корисника смештаја, а на дан 31.12.2014. укупно 7.942 корисника (Табела 3). У 2014. години 84,7% корисника смештаја било је старије од 65 година, у односу на 15,3% одраслих корисника (корисници старости до 65 година). У старосној структури доминирају корисници од 80 до 89 година старости, а 30% је корисника старости од 71 до 80 година. Најмања група корисника је старости до 50 година, која чини нешто мање од 3%, док 6% корисника чине особе преко 90 година. Оваква старосна структура је релативно стабилна у протекле две године.

Табела 3 - Старост и родна припадност корисника смештаја, 2014. године

Старост	Мушкарци		Жене		Укупно	
	Укупно у 2014.	На дан 31.12.2014.	Укупно у 2014.	На дан 31.12.2014.	Укупно у 2014.	На дан 31.12.2014.
До 50	164	152	129	113	293	265
51-64	738	622	634	546	1372	1168
56-70	571	440	666	526	1237	966
71-79	1197	876	2033	1552	3230	2428
80-89	1324	864	2744	1862	4068	2726
90+	204	121	455	268	659	389
Укупно	4.198	3.075	6.661	4.867	10.859	7.942

У структури корисника према *родној припадности* веће је учешће жена него мушкараца. Укупан број жена је 6.661, односно 61% у односу на укупан број корисника. Међу одраслим корисницима (до 65 година) преовлађују мушкарци, док међу старијима преовлађују жене.

Табела 4 - Старосна структура корисника смештаја, 2010 - 2014.

Старост	2010.		2011.		2012.		2013.		2014.	
	Укупно 2010.	2010. %	Укупно 2011.	2011. %	Укупно 2012.	2012. %	Укупно 2013.	2013. %	Укупно 2014.	2014. %
До 50 г.	316	2,83	313	2,74	363	3,12	311	2,8	293	3
51 до 64	1.298	11,63	1350	11,81	1.493	12,83	1.425	12,7	1.372	12
65 до 70	1.298	11,63	1369	11,98	1.195	10,27	1.261	11,3	1.237	12
71 до 80	4.045	36,24	4.048	35,42	4.116	35,37	3.530	31,6	3.230	30
81 до 90	3.795	34,00	38.91	34,05	3947	33,92	4.060	36,3	4.068	37
Преко 90	410	3,67	456	3,99	523	4,49	591	5,3	659	6
УКУПНО	11.162	100	11.427	100	11.637	100	11.178	100	10.859	100

Подаци о старосној структури корисника у протеклих 5 година, указују на тренд повећања броја одраслих корисника у овим установама. Уочљиво је и повећање броја старијих, па тако 43% корисника има више од 80 година (Табела 4).

Посматрано према месту пребивалишта пре смештаја у установу, запажа се да чак 77% корисника долази са територије на којој се налази и сама установа, док је преосталих 23% долази ван ове области. Адресу дома као место сталног пребивалишта пријавило је укупно 591 корисник, односно 5% од укупног броја на смештају у овим установама.

Подаци о **образовном статусу** корисника указују да је у 2014. години највећи број корисника (34%) без школске спреме, док 30% има завршену основну школу. Они са средњом школом, квалификовани или високо квалификовани радници чине 27%, а само 9% има више или високо образовање.

Брачни и породични статус корисника је утврђен за целокупну популацију корисника. Од укупног броја, 54% чине обудовели, од чега је 37% жена. Једну петину чине корисници који нису заснивали брачну заједницу, међу којима је скоро изједначен однос жена и мушкараца.

Највећи број корисника (58%) је у установу дошао из самачког домаћинства, а затим следи група оних који су пред долазак у дом живели у домаћинству са децом, и чине 14%.

Пензијски статус је утврђен за 8.101 корисника, односно за 75% од укупног броја корисника у току 2014. године. Од тог броја 74% има приход од пензије (личне, инвалидске, породичне или пољопривредне), а скоро четвртина (24%) су издржаване особе. Видљиве су и разлике између група старијих и одраслих корисника. Међу старијим корисницима најбројнија је група личних пензионера са 40%, а следећа по величини је група породичних пензионера (24%), међу којима значајно преовлађују жене. Код одраслих корисника највећи је удео издржаваних особа који чини 43%, а међу њима преовлађују мушкарци.

Начин плаћања услуге смештаја је утврђен за 73% корисника. У односу на утврђен број, 33% корисника уз помоћ својих сродника плаћа цену услуге смештаја. Одмах затим по учесталости је група корисника који цену смештаја плаћа у комбинацији са буџетом Републике Србије, и они чине 22%, док за 21% корисника цену смештаја у целини плаћа буџет Републике. Ово стање је релативно стабилно у последњих неколико година.

Специфичне карактеристике корисника

Карактеристике корисника као што су разлог смештаја, дужина боравка у установи, учесталост и начин контаката са породицом и пријатељима, степен зависности и стање менталног здравља и старатељска заштита корисника су такође обухваћени овим извештајем.

Доминирајући **разлог смештаја** је утврђен за целу популацију корисника установа. Мора се имати у виду и веома суптилна подела међу најчешћим доминантним разлозима за смештај, јер су разлике међу њима скоро неприметне. Највећу групу чине корисници који се одлучују за смештај због тога што сами имају потешкоће у свакодневном функционисању услед старости и болести. То су особе којима је неопходна континуирана подршка у обављању основних активности у свакодневном збрињавању – кретању, облачењу, исхрани. Овај разлог је

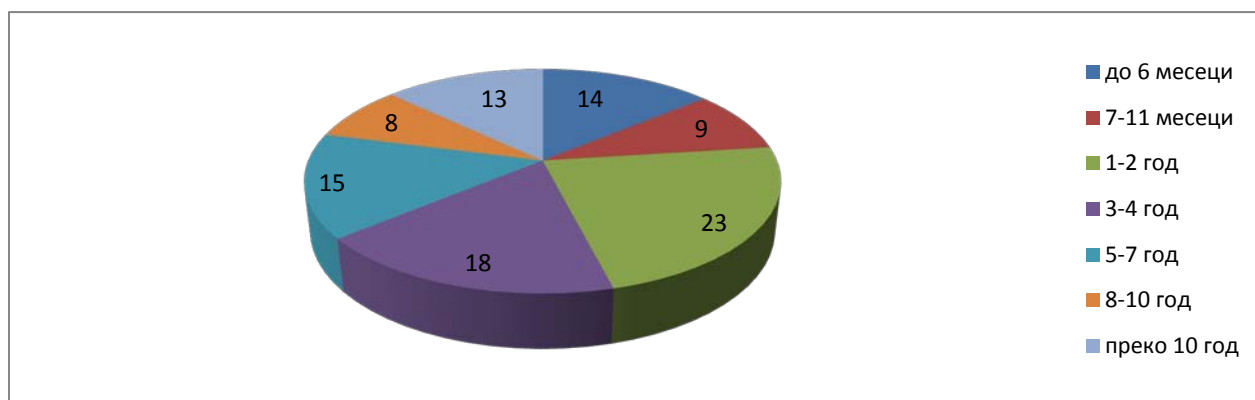
доминирајући код 46% корисника установа. Следеће групе по величини су корисници који немају услова да породица брине о њима (14%), породица је материјално угрожена (10%) или немају породице и ближих сродника (14%) (Графикон 1).

Графикон 1 - Корисници установа за одрасле и старије према доминантном разлогу за смештај у 2014. години, у %

Дужина боравка у установи је податак који је такође прикупљен за све одрасле и старије кориснике који су у току 2014. године били на смештају. Највећа група корисника, која чини 16% од укупног броја, у установи борави од 1-2 године. Друга по дужини боравка је група корисника која у установи борави 3-4 године и чини 13% свих корисника, док је на трећем месту група корисника која у установи борави 5-7 година и чини 11% корисника. Група корисника која у установи борави мање од 6 месеци (1.115 корисника, или 10%) није значајно већа од групе корисника који су у установи више од 10 година (997 корисника, или 9%) (Графикон 2).

Графикон 2 - Дужина боравка корисника на смештају у 2014. години, у %

Индикатор **начин контактирања и учесталост контакта са сродницима** указује разлике које постоје између одраслих особа са инвалидитетом до 64 године старости и старијих

корисника. Старији (поготову најстарији) корисници у значајној мери чешће и садржајније комуницирају са својим породицама и сродницима (Графикон 3).

Графикон 3 - Начин и учесталост контаката корисника са породицом и сродницима према старости, 2014. година

Степен зависности корисника и стање менталног здравља су веома значајне карактеристике корисника у збрињавању и организовању свакодневног живота у установи. Подаци о здрављу прикупљени су за целу популацију корисника у овим установама, а резултати показују да се број функционално зависних корисника континуирано повећава. У 2014. години такви корисници су чинили 60% у односу на укупан број корисника.

Од укупног броја корисника у овим установама у 2014. години за њих (54%) утврђена је нека врста инвалидитета. Највише је оних са менталним тешкоћама (34%), телесним инвалидитетом (21%) и вишеструким тешкоћама (20%). Корисници са интелектуалним тешкоћама се јављају у 9%, сензорним инвалидитетом 7%, док је удео корисника са первазивним развојним поремећајима (аутизам, Ретов синдром, Аспергеров синдром и други развојни поремећаји) мањи од 1%. Од укупног броја корисника са инвалидитетом 9% није разврстано ни у једну од наведених врста инвалидитета. Услед високог удела корисника са менталним тешкоћама, отвара се питање услова за њихово збрињавање. По свом приоритетном концепту, ове установе немају одговарајуће услове за збрињавање и негу корисника са менталним тешкоћама (Табела 5).

Табела 5 - Корисници установа према врстама инвалидитета 31.12.2014.

Врста инвалидитета	Старост на дан 31.12.2014.					Укупно
	До 50 год.	51 - 64	65 -70	71 - 79	80 и више	
Телесни	41	206	168	389	434	1238
Сензорни	7	50	77	119	167	420
Интелектуалне потешкоће	28	131	77	121	158	515
Менталне тешкоће	81	382	276	450	502	1952
Вишеструки (истовремено присуство 2 или више сметњи, тешкоћа, инвалидитета код једне особе)	60	211	132	289	456	1148
Первазивни развојни поремећаји (аутизам, Ретов синдром, Аспергеров синдром и други развојни поремећаји)	1	3	0	3	1	8
Друго	3	37	60	181	272	553
Укупно	221	1020	790	1552	1990	5834

Разлози за напуштање установе – укупан број корисника који су напустили установе у 2014. години је 3.012, односно 28% од укупне популације корисника. Тај податак је скоро исти као и у претходној години. Најчешћи разлог напуштања установе је смрт корисника (2.507, или 84%). У 2014. години узрок смрти у највећем броју била је болест корисника, код једног се као узрок смрти наводи несрећни случај, а код четири самоубиство. Број самоубистава и несрећних случајева је смањен у односу на прошлу годину. Други најчешћи разлог напуштања установе је изражена воља корисника за повратак у своју породицу (428, или 14%), док је у други дом, или породицу, премештено врло мало корисника (77, или 2%).

III

ПРУЖАЊЕ УСЛУГА СМЕШТАЈА

Према прописаној делатности установа, домски смештај подразумева обезбеђивање основне сигурности, становања, социјалне и здравствене заштите, радних, окупационих, културних и рекреативних активности, што све укупно доприноси квалитету живота одраслих и старијих особа у домским условима.

Физичка доступност и услови становања

Установе за домски смештај су намењене особама којима је у дужем временском периоду неопходна подршка у свакодневним активностима. Зато је од посебне важности за ову врсту установа **приступачност објекта и простора**, у физичком и архитектонском смислу.

Податке о приступачности и условима становања корисника доставиле су све установе. Од њих 40 које су намењене за смештај одраслих и старијих, највећи број испуњава скоро све основне услове када је у питању доступност објекта, али и елементарни просторни захтеви за становање: фиксне или покретне рампе (35 установа), инсталирани рукохвати (38); приступачно приземље (39); постојање лифта или покретне столице (30); приступачни тоалети (38).

За **услове становања** један од најважнијих индикатора је број кревета у собама. У односу на претходне године, видљив је напредак у правцу побољшања стандарда и свакодневног живота корисника, на шта је потребно усмерити пажњу и у наредном периоду. Стратешка тежња оснивача је да се у што краћем периоду испуне стандарди и обезбеде бољи услови за свакодневно функционисање корисника. Разлог је превасходно елементарна заштита приватности корисника, чему доприноси и смањење броја кревета у собама на испод четири. У 2014. години број места у собама са четири и више кревета чини 27% од укупно расположивог капацитета (Табела 6).

Табела 6 - Структура смештајних капацитета домског смештаја

Категорија смештаја	Број установа	Број смештајних јединица	Број места у тој категорији
Једнокреветна соба	28	983	981
Двокреветна соба	39	1619	3210
Трокреветна соба	38	756	2250
Четворокреветна соба	34	375	1512
5-9 кревета у соби	24	151	833
10+ кревета у соби	3	7	81

Извор података у вези са **исхраном и одевањем корисника** су искључиво наративни извештаји установа. Значајно је да се у свим установама поред редовне обезбеђује и одговарајућа дијетална исхрана. У извештајима се наводи и то да се исхрани у овим установама поклања велика пажња, и да у свакој организационој јединици постоји уређена процедура по којој сами корисници имају могућности да утичу на дневни, односно седмични мени. Из извештаја установа сазнаје се да су оброци за кориснике у 2014. години припремани у складу са важећим нормативима.

Одевање корисника је такође један од значајних показатеља квалитета живота у установама. У извештајима се релативно често питање набавке одеће и обуће за кориснике наводи као један од проблема у свакодневном функционисању. Реч је о случајевима где корисници немају довољно личних средстава, нити могућности да благовремено и у довољној

мери обезбеде одећу и обућу. То су најчешће издржавана лица (1970 корисника, односно 18% популације), или корисници из социјално и материјално угрожених породица (1085 корисника, односно 10% популације у установама).

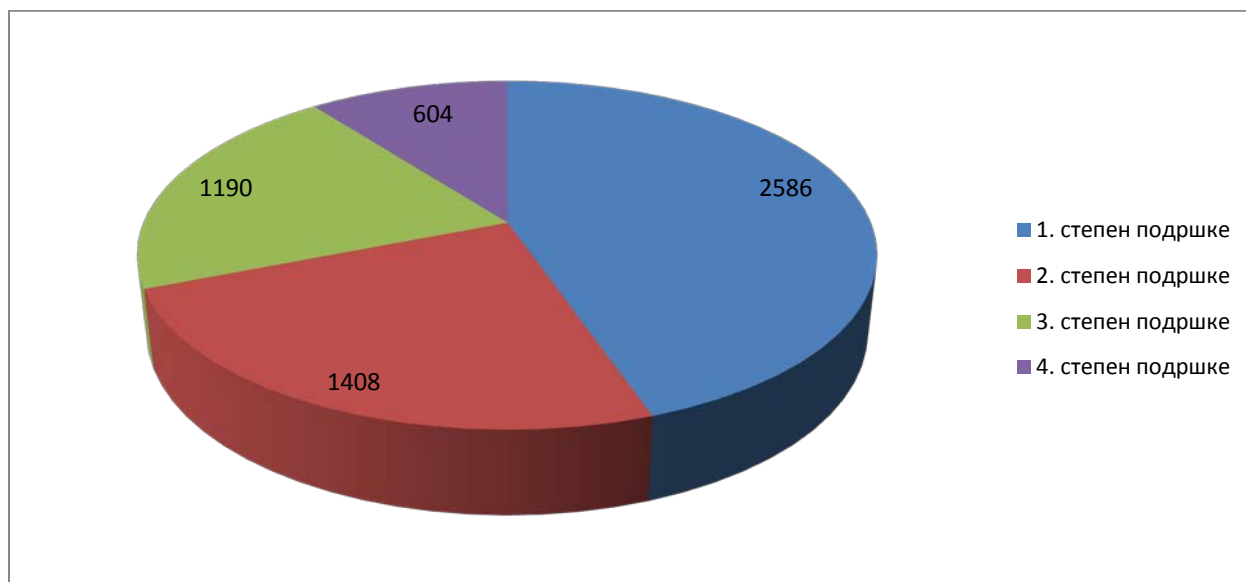
Стручни послови социјалне заштите

Стручни послови се односе на реализацију социјалне и здравствене заштите, и свих видова рехабилитације корисника на смештају. Стручни послови социјалне заштите у оквиру пружања услуге домског смештаја су пре свега **послови процене статуса** и потреба корисника као и планирање даљег тока заштите.

У 2014. години реализована је стручна процена за укупно 6013 корисника (односно 55%). Са становишта старосне групе којој припадају, највише пажње је поклоњено најстаријим корисницима, јер проценом је обухваћено чак 83% од укупног броја корисника изнад 80 година. На другом месту по обухвату је група 65-79 година, где је процена реализована за 77% те старосне групе. Нешто мањи је број одраслих корисника (до 65 година) за које је реализована процена (67%).

Подаци о **процењеном степену подршке** за конкретне кориснике смештаја указују на прецизно дијагностиковање њиховог здравственог стања. Могуће је уочити корелацију са процењеним степеном зависности корисника на смештају, приказаног на почетку извештаја, али и одређене разлике, с обзиром да су употребљене стандардизоване и прецизније методе у процесу дијагностиковања. Према резултатима процене на основу скале функционалне ефикасности која разликује четири степена подршке, за највећи број корисника одређен је први и други степен подршке (Графикон 4).

Графикон 4 - Утврђен потребан степен подршке корисника у 2014. години према степенима подршке

Један од најзначајнијих сегмената стручних послова у пружању услуге смештаја представља планирање тока заштите за сваки појединачни случај. Број корисника за које је у току 2014. године припремљен индивидуални план услуге је 8.037, односно 74% од укупног броја корисника домског смештаја. (Табела 7)

Табела 7 – Број корисника за које је у току 2014. године урађен план услуге

Старост корисника	Број корисника
Одрасли (до 65 година)	1.177
Старији (од 65 до 79 година)	3.408
Старији (више од 80 година)	3.452
Укупно	8.037

Услуге здравствене заштите које се пружају у оквиру установа за смештај се у току године континуирано и систематски евидентирају, а периодични извештаји упућују надлежном министарству. У протеклој години је рад свих здравствених служби у установама изузетно добро оцењен.

Анализа **евиденције захтева за смештај који су у процедури** је показала да је на дан 31.12.2014. укупно 343 особа било на чекању за смештај у овим установама, од којих је 211 особа функционално зависно. На крају 2014. године, евидентиран је следећи број потенцијалних корисника који чекају смештај, и то: у Алексинцу 8, Београду 198, Деспотовцу 2, Димитровграду 1, Јагодини 2, Кикинди 1, Књажевцу 2, Крагујевцу 9, Лесковцу 2, Љубовији 10, Матарушкој бањи 20, Мољу 8, Нишу 2, Новом Саду 25, Панчеву 2, Пожеги 2, Руми 2, Смедереву 5, Суботици 37 и Ужицу 5. Уочљив је највећи притисак захтева у Београду 198, али за планирање и одговор на потребе старијих грађана за смештајем неопходна су много детаљнија испитивања потреба.

Старатељска заштита

Реализација старатељске заштите корисника у установама је један од изузетно сложених и одговорних задатака за стручне раднике у установама за смештај старијих и одраслих. У њима је, у односу на здравствено стање корисника, релативно мали број оних који су лишени пословне способности, односно 10,5% корисника се налази под старатељском заштитом. Посматрано према родној припадности корисника, запажа се да под старатељском заштитом доминантно налазе жене (65,2%). Пошто су старатељи најчешће физичка лица, односно сродници из породице штићеника, старатељска заштита често се своди само на формално правни ниво. За мали број корисника (свега 36) постављени су колективни старатељи у оквиру установа.

Процедуре рада у установи

Искуства из развијених земаља указују да најмање једна трећина корисника у установама има континуирана лична искуства у вези са дискриминацијом, занемаривањем и видовима насиља од стране запослених и других особа. У делу основних начела делатности социјалне заштите, Закон о социјалној заштити јасно је указао на обавезе које установа и запослени имају у циљу елиминације појава дискриминације, занемаривања и насиља према корисницима, као и поштовања људских права.

У 2014. години 24 од 40 установа располаже обавезним прописаним процедурама за изјављивање жалби корисника (Алексинац, Апатин, Бечеј, Београд, Бачка Паланка, Деспотовац, Кикинда, Књажевац, Крагујевац, Крушевац, Кучево, Лесковац, Матарушка бања, Мол, Ниш, Нови Сад, Пожега, Прокупље, Рума, Смедерево, Суботица, Сурдулица, Вршац и Зрењанин). Дефинисане обавезне процедуре за примену рестриктивних поступака и мера према корисницима имају 22 установе. Такође, 22 установе имају формиран тим запослених задужен за поступање у случајевима насиља над корисницима. Овакви подаци указују да је испуњење професионалних захтева који обезбеђују смањење дискриминације, занемаривања и насиља изазов који се и даље налази пред великим бројем установа.

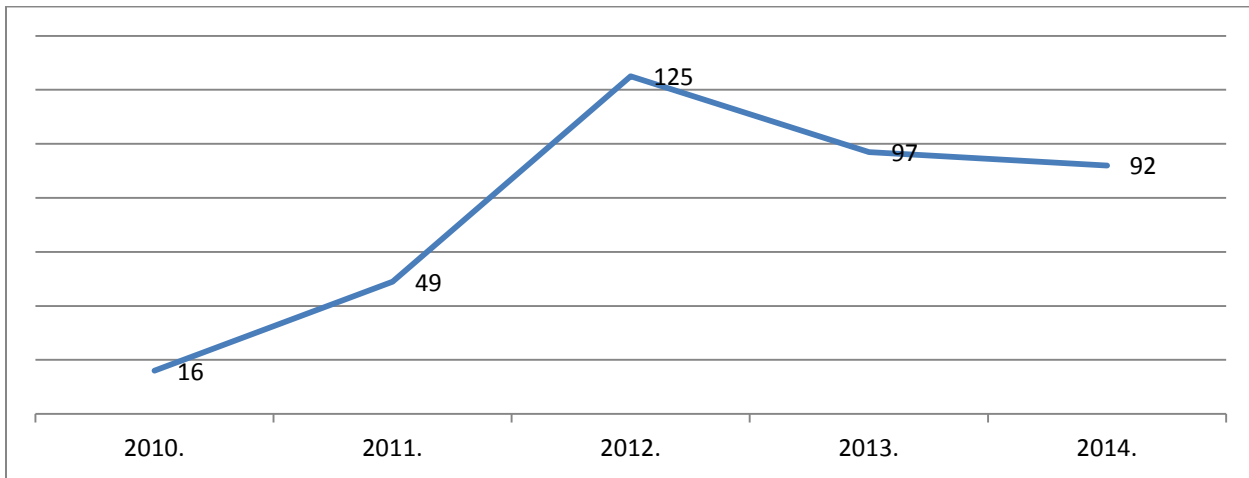
Заштита од насиља

Активности у установама за одрасле и старије кориснике које су усмерене на заштиту корисника од насиља су саставни део услуге смештаја. Ове активности треба да умање, или укину ризике корисника да постану жртве занемаривања, злоупотреба и насиља, као и да ублаже или елиминишу последице уколико дође до насиља над корисником. Мере евиденције о случајевима насиља у установама за смештај одраслих и старијих корисника се предузимају у последњих 6 година.

У току 2014. године у установама је евидентирано укупно 92 пријаве насиља. У 27 случајева пријављено је насиље над одраслим особама до 65 година, у 41 случају над особама старости од 65 до 79 година, а у 24 случаја над особама старијим од 80 година (Графикон 5).

У току 2014. године интерни тимови установа је упутили су укупно 31 пријаву органу старатељства због насиља над корисницима, што свакако указује на потребу планирања боље заштите корисника, односно развијања програма превенције насиља у установама.

Графикон 5. Број евидентираних пријава корисника жртва насиља, 2010- 2014.

Међу жртвама насиља мушкараци и жене су подједнако заступљени (50% жена и 50% мушкараца жртва насиља). Међу облицима насиља су доминирали случајеви физичког насиља (29 случајева) и емоционалног злостављања (18), док су случајеви експлоатације (11) у порасту у односу на претходну годину. Од укупно евидентираних 90 насилника доминирају корисници установа, и то два пута чешће мушкарци (48 мушкараца према 23 жене). Међу насилницима је 10 радника запослених у установама. Неопходно је даље едуковање стручних радника, али и самих корисника за препознавање, превенцију и пријављивање насиља у установама.

Сарадња другим актерима

За квалитетан рад и даљи развој квалитета услуга установа веома је важна сарадња са свим актерима на локалном нивоу, односно службама из система социјалне заштите и других релевантних система.

Сарадњу са другим установама и организацијама (локалне самоуправе, образовне институције, друге организације у систему социјалне заштите, полиција и правосуђе, здравствене установе и невладине организације) установе за смештај оцењују као врло добру и одличну. Сарадња са донаторима је такође била релативно добра, јер су једну или више донација оствариле 34 установе, што чини 85% укупног броја. Присутни су донатори из сва три сектора, али највише из приватног (28 донатора), затим јавног (22 донатора) и невладиног (15 донатора).

IV

ПРУЖАЊЕ ДРУГИХ СОЦИЈАЛНИХ УСЛУГА

Стратегија развоја социјалне заштите из 2005. године, као и Национална стратегија о старењу из 2006. године, приоритетно указују на то да је као предуслов трансформације установа неопходно развијати локалне услуге за старије. Трансформација се мора одвијати у правцу увођења нових врста услуга, усаглашених са свакодневним потребама и захтевима старијих особа и локалне заједнице. С тим у вези, домски смештај је све више услуга која се пружа онда када се за старије особе не може обезбедити одговарајућа подршка у њиховој породичној и локалној средини. Треба имати у виду да и етимолошки, термин *геронтолошки центар* подразумева пружање спектра социјалних услуга за старије у окружењу, као и различите видове алтернативног смештаја. У току 2014. године установе су поред видова смештаја, пружале и низ других социјалних услуга.

Табела 8 – Додатне услуге које су установе пружале у току 2014. године и корисници других социјалних услуга

Назив услуге	Број установа које су у 2014. пружале услугу	Број корисника који су у 2014. користили услугу
Прихватилиште	7	266
Клуб за старије	13	17.705
Дневни боравак	5	640
Помоћ (и нега) у кући	13	5.252
Саветовалиште	1	60
Друге услуге (информативне и едукативне)	10	4.677

Локалне социјалне услуге, које се пружају поред домског смештаја, у 2014. години више су користиле жене него мушкарци.

На основу података установа можемо закључити да је један од најприхваћенијих видова организоване подршке старијима рад клубова за старије, нарочито када се у оквиру клуба могу користити и други садржаји: од исхране и одржавања хигијене, до социјалне и здравствене едукације. У клубовима за старије који функционишу у оквиру геронтолошких центара и домова, међу корисницима је два пута више жена. Међу корисницима клубова за старије је и око 10% одраслих особа.

Друга по учесталости пружања је услуга помоћи у кући, потребна старијима који живе сами или у старачком домаћинству, а нефункционални су услед болести и немоћи. Ову услугу три пута чешће користе жене него мушкарци, и претежно старији корисници код којих је појава нефункционалности чешћа.

У току 2014. године локалне социјалне услуге које су пружале установе за смештај одраслих и старијих користило је укупно око 24.700 корисника. Стручњаци процењују да ће, поред помоћи у кући, за функционално угрожене бити све траженија услуга дневног боравка као услуга неопходна породицама са старијим члановима, и породицама чији су чланови особе са инвалидитетом.

У 2014. години, као и у претходном периоду, локалне социјалне услуге се пре свега финансирају из буџета локалне самоуправе. Подаци о финансирању локалних социјалних услуга за старије показују да локалне самоуправе у највећој мери финансирају све врсте услуга (Табела 9).

Табела 9 – Број корисника локалних социјалних услуга према изворима финансирања услуга у локалној заједници и домаћинству у 2014.

Врста услуге	Буџет локалне самоуправе	Корисник плаћа пуну цену	Корисник партиципира у цени	Други извори финансирања
Прихватилиште	236	24	25	5
Клубови	16445	568	509	0
Дневни боравак	318	102	207	10
Помоћ у кући	1190	3483	556	36
Саветовање	60	0	0	0
Друге услуге	821	109	34	2

V

ЗАКЉУЧЦИ И ПРЕПОРУКЕ

На основу прикупљених података и извршене анализе, може се закључити да је важно даље развијати **капацитете установа** за алтернативне облике збрињавања старијих особа. Подаци о броју корисника, новопримљеним корисницима, корисницима који чекају на смештај, те корисницима локалних социјалних услуга, указују на различите потребе популације старијих, односно на изазов пред којим се налази систем социјалне заштите у обезбеђивању адекватног одговора на ове потребе.

Капацитет установа социјалне заштите за смештај одраслих и старијих особа у јавном сектору, у 2014 години, био је 8.879 места (по Уредби), а 8.895 (по фактички утврђеном стању). У овим установама је у току 2014. године било смештено 10.859 корисника, 9.194 старијих и 1.665 одраслих особа. Такође, 24.700 корисника из локалне заједнице, користило је локалне социјалне услуге које су пружане у оквиру установа.

Људски ресурси у установама за смештај старијих су, уз мања одступања, у складу са нормативима о припадајућим радницима. Према извештајима установа, неопходни су специјализовани кадрови. Структура корисника у домском смештају се мења, и кадрови треба да одговарају потребама све већег броја функционално зависних корисника и корисника са менталним тешкоћама. Препоручује се знатно више средстава и активности планирања и реализовања обука запослених, као и подстицање даљег образовања и усавршавања радника.

Социо-демографска структура корисника установа такође указује на потребу за подршком и планирањем заштите старијих особа, али и особа млађих од 65 година, којима је потребна подршка и помоћ због болести, инвалидитета или других животних околности. Наиме, корисници смештаја су све чешће одрасле особе. Највећу групу чине корисници без брачног партнера - удовице и удовци, или неудате и неожењени. Пре смештаја у дом су најчешће живели у старачком, или самачком домаћинству. С обзиром да је смрт најчешћи узрок прекида смештаја, у овим установама потребно је развијање услуга палијативне неге корисника.

У **пружању услуге смештаја** су подједнако важна питања **физичке приступачности** установе и **услови становања**. Иако су установе направиле значајне помаке у испуњавању структуралних стандарда, стандарди који се односе на постојање рампи и рукохвата, приступачно приземље, лифтови и тоалети још увек нису испуњени у свим установама.

С обзиром да су **стручни послови** основа социјалне и здравствене заштите, потребно је увођење додатних индикатора који ће мерити ефекте стручних послова процене и планирања, квалитета услуге и третмана корисника. У 2014. години је уз коришћење савременог холистичког приступа обављено одговарајуће индивидуално процењивање стања и потреба више од половине корисника (55%).

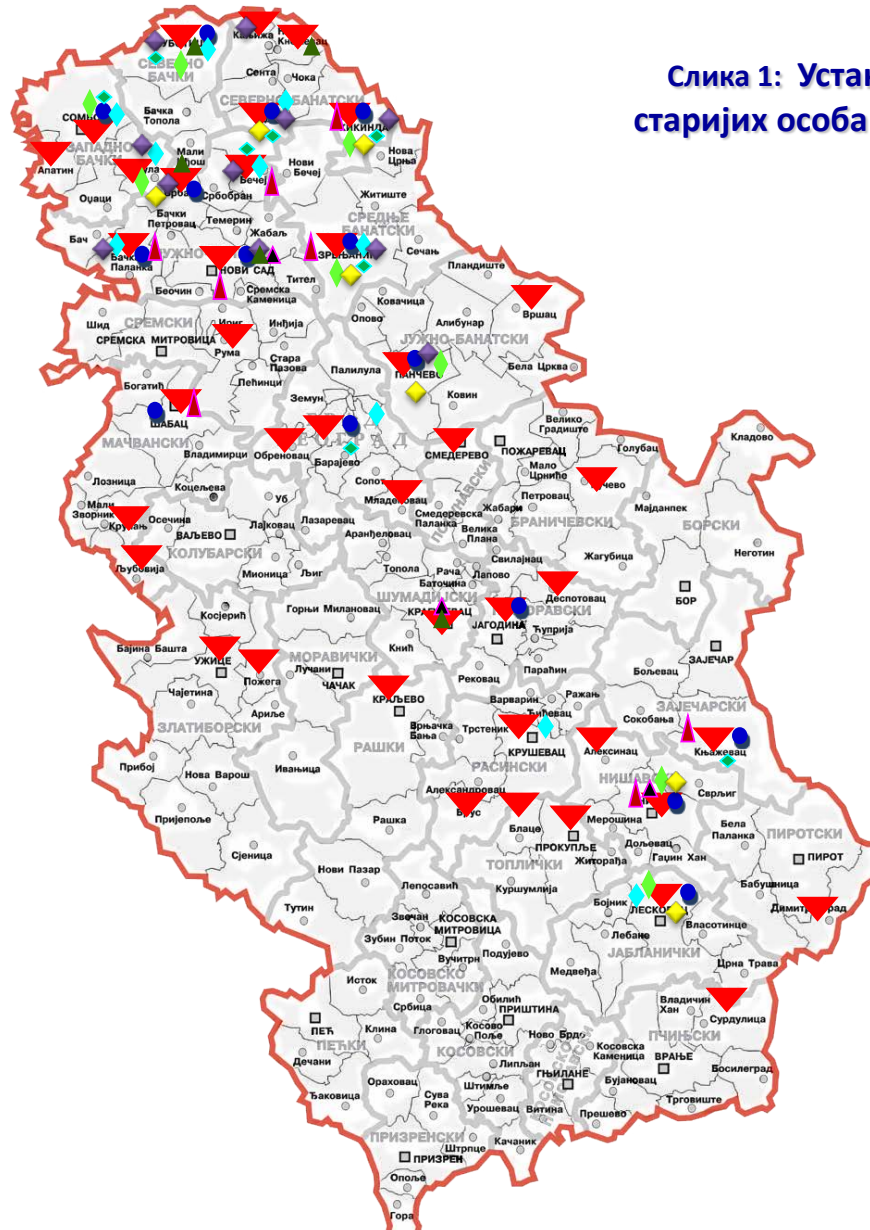
С обзиром да половина установа нема одговарајуће процедуре и поступке који су у вези са занемаривањем и насиљем над корисницима, притужбама на рад запослених или реаговања у

случајевима када корисник угрожава себе или своју непосредну околину, установама је потребна подршка приликом развијања процедура у раду.

Анализа евиденције захтева за смештај у процедури (листе чекања) је показала да је највеће интересовање потенцијалних корисника у Београду. Више од половине захтева долази од особа које су функционално зависне, што се понавља већ неколико година. Овај податак, међутим, није довољан за закључивање о потребама, односно планирање заштите одраслих и старијих. За доношење одлука неопходно је испитивање потреба за услугама смештаја.

У остваривању стратешког циља да се свакој одраслој и старијој особи која је у ризику од домског смештаја обезбеди избор „остати код куће, или ићи у дом“, пресудни су капацитети услуга у локалној заједници. Установе за смештај су показале да имају значајну улогу у развоју локалних услуга и већ постижу добре резултате, чиме повећавају обухват одраслих и старијих особа из локалне заједнице који имају потребу за услугама из домена социјалне заштите. У циљу одрживости услуга, неопходно је јачати одговорност локалних самоуправа.

Слика 1: Установе за смештај одраслих и старијих особа и ванинституционалне услуге 2014.

▼ Установе за смештај старијих (40)

● Клубови (15)

▲ Дневни боравак (5)

◆ Пук (10)

◆ ПНук (11)

◆ Сервис за прање веша (8)

◆ Храна на точковима и сервис хране (5+2)

▲ прихватна станица (8)

▲ прихватилиште (3)

◆ Остало (Информативни центар за старије, фризер, персонални асистент, масажа, педикир, народна кухиња, шах клуб...)

